

VILNIAUS VYSKUPIJOS KANCLERIO PAREIGYBĖS RAIDOS METMENYS XIX A.

ALDONA PRAŠMANTAITĖ

Kanclerio pareigybė Abiejų Tautų Respublikos katalikų vyskupijų katedrų ir kolegijų kapitulose, kaip taisyklė, steigta iš reprezentacinių paskatų. Temos literatūroje vyrauja dar XIX a. enciklopediniu lygmeniu pateikta nuomonė, kad savo gretose turėti kanclerį paprastai siekė kapitulos. Lygiuotasi į valdovo dvaro pareigybes. Išskilmėse kapitulą atstovaudavęs kancleris prelatas buvo jos didingumo ir svarbos atspindys¹, jis taip pat turėjo pareigą vadovauti kapitulos kanceliarijai, archyvui ir bibliotekai, kol šios atsakomybės nebuvo perduotos kapitulos notarui². Vilniaus vyskupijos katedros kapitula, kitaip nei dauguma kitų ATR katalikų vyskupijų ar kolegijų katedrų kapitulų, naujos prelatūros ar kanonijos įkūrimu nebuvo suinteresuota. Prieš kapitulos valią kanclerio pareigybės įsteigimu pasirūpino vyskupas Eustachijus Valavičius (1572–1630)³. Vyskupijos ganytojo pastangomis 1629 m. įsteigta kanclerio pareigybė funkcionavo daugiau nei porą šimtmečių.

Straipsnio tikslas – remiantis temos istoriografija ir pirminiais šaltiniais išanalizuoti Vilniaus vyskupijos kanclerio pareigybės raidą XIX a. Vienas iš uždavinių – išsiaiškinti kanclerio statusą katedros kapituloje analizei pasirinktu laikotarpiu. Siekiama identifikuoti vyskupijos kanclerius po ATR padalijimų buvusius dvasininkus, nustatyti, kada nunyko/buvo panaikinta pati pareigybė. Keliami hipotetinė prielaida, kad viena iš pagrindinių Vilniaus vyskupijos kanclerio pareigybės nunykimo priežasčių buvo fundacija garantuoto jos materialinio pagrindo panaikinimas.

¹ [Juliusz Bartoszewicz] Jul. B., „Kanclerze kapitul“, in: *Encyklopedyja Powszechna*, t. 13, Warszawa: Nakład, druk i własność S. Orgelbranda, 1863, p. 904–909.

² Hieronim Eugeniusz Wyczawski, *Przygotowanie do studiów w archiwach kościelnych*, Kalwaria Zebrzydowska: Wydawnictwo „Calvarianum“, 1990, p. 178.

³ Jan Kurczewski, *Biskupstwo wileńskie od jego założenia aż do dni obecnych*, Wilno: Nakład i druk Józefa Zawadzkiego, 1912, p. 42; Wincenty Przyałgowski, *Żywoty biskupów wileńskich*, t. 2, Petersburg: Druk Jozapata Ohryski, 1860, p. 87.

Temos istoriografija ir šaltiniai. Ankstesnio laikotarpio kanclerio pareigybės istorijos tyrinėjimai šiame straipsnyje vertinami kaip atskaitos taškas pasirinkto periodo analizei. Kanclerio pareigybės įsteigimo aplinkybės vyskupijos ir katedros kapitulos istorijos tyrimų kontekste, pasitelkus pirminius šaltinius, nagrinėtos jau XIX a. Svarstyta, kad katedros kapitulos pasipriešinimą kanclerio pareigybės įkūrimui lėmė nuogastavimai dėl galimai išaugusiančios vyskupijos ganytojo įtakos. Bene pirmasis tokio turinio svarstymus pateikė Wincentas Przyałgowski XIX a. septinto dešimtmečio pradžioje. Pasak Przyałgowskio, manyta, kad kancleriu tapęs vyskupui ištikimas asmuo jam pranešinėjantis apie viską, kas vyksta katedros kapituloje, tad pastaroji būianti priversta vykdyti vyskupo valią⁴. Kiek tokie katedros kapitulos nuogastavimai buvo pagrįsti – atskiras klausimas. Ar kuris nors Vilniaus vyskupijos ganytojas pasinaudojo kancleriu kaip įrankiu didinti savo įtaką katedros kapitulai, nėra išsamiau tirta.

Dabarties Bažnyčios istorikas Tadeusz Kasabuła, analizavęs kanclerio pareigybės Vilniaus vyskupijos katedros kapituloje raidą laikotarpiu iki valstybės padalijimų, taip pat akcentuoja nepalankų katedros kapitulos požiūrį, įkuriant kanclerio pareigybę, ir atkreipia dėmesį į tokio požiūrio evoliuciją. Pasak tyrėjo, situacija pradėjo keistis XVII a. antroje pusėje, paaiškėjus, kad katedros kapitulos dvasininkijai vis dažniau prireikdavo kanclerio paslaugų, surandant archyve dokumentus, reikalingus pateikti ginčiuose ir teisiniuose procesuose dėl žemės valdų ir kitų turtų⁵. Vyskupijos kanclerio statusą Kasabuła įvardija kaip neapibrėžtą akcentuodamas, kad nepaisant šias pareigas įvairiais tarpniais užėmusių dvasininkų pastangų, ši pareigybė laikotarpiu iki valstybės padalijimų taip ir netapo prilyginta visateisei narystei katedros kapituloje⁶. Vilniaus vyskupijos kanclerio pareigybės raida laikotarpiu po ATR padalijimų iki šiol nebuvo tapusi nuodugnesnių tyrimų objektu.

⁴ Wincenty Przyałgowski, *op. cit.*, t. 2, p. 87.

⁵ Tadeusz Kasabuła, „Kanclerz diecezjalny w kapitule katedralnej wileńskiej w okresie przedrozbiorowym“, in: *„W tym, który umacnia“: Księga pamiątkowa ku czci J. E. Ks. Bp. Prof. zw. Edwarda Ozorowskiego z okazji 25-lecia sakry biskupiej, 40-lecia kapłaństwa i 30-lecia pracy w AWSD w Białymstoku*, redaktor Ks. Jozef Zabielski, Białystok: Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, 2004, p. 303–311. Pastarasis tekstas 2016 m. su minimaliais redakciniais pataisymais publikuotas kaip to paties autoriaus kito straipsnio dalis be nuorodos į 2004 m. išspausdintąjį; žr. Tadeusz Kasabuła, „Prašatury i kanonie de gremio kapituły katedralnej wileńskiej w okresie przedrozbiorowym“, in: *Rocznik Teologii Katolickiej*, Białystok, 2016, t. 15 (1), p. 138–145. Šiame straipsnyje cituojama remiantis pastarąja, t. y. 2016 m. versija.

⁶ Tadeusz Kasabuła, „Prašatury i kanonie de gremio kapituły katedralnej wileńskiej w okresie przedrozbiorowym“, p. 143–145.

Vienas iš pagrindinių pirminių šaltinių katedros kapitulos kanclerio pareigybės raidos analizei laikotarpiu po valstybės padalijimų, kaip ir ankstesnio laikotarpio tyrimams, yra katedros kapitulos posėdžių protokolai, kurių originalai saugomi Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos Rankraščių skyriuje (LMAVB RS) esančiame Vilniaus vyskupijos katedros dokumentų fonde⁷. Naudotasi taip pat Vilniaus katedros kapitulos prelado Jono Kurčevskio (Jan Kurczewski) parengta ir publikuota jų santrauka, tačiau prioritetas teiktas archyviniais šaltiniais⁸. Aiškinantis vyskupijos kancleriais XIX a. buvusių dvasininkų personalijas, kaip ir šios pareigybės kismo analizei, informatyvūs yra kasmetiniai vyskupijos kalendoriai⁹. Pilniausią Vilniaus vyskupijos XIX a. liturginių kalendorių-žinynų rinkinį šiuo metu turi Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių biblioteka. Vertinimų duomenų rasta vyskupijos kanclerio pareigas XVIII a. pabaigoje – XIX a. pradžioje ėjusio Tado Kundzičiaus (Tadeusz Kundzicz) susirašinėjime su vyskupijos ganytoju ir katedros kapitula, kuris saugomas LMAVB RS esančiuose katedros kapitulos dokumentų rinkiniuose. Neatmestina, kad duomenų vyskupijos kanclerio pareigybės raidos XIX a. analizei galėtų būti Rusijos valstybės istorijos archyve Sankt Peterburge saugomuose Katalikų Bažnyčios Rusijos imperijoje centrinių administracinių institucijų dokumentų rinkiniuose. Tokią prielaidą perša Leonido Žilevičiaus (1929–2011) mikrofilmuotų dokumentų kolekcijos medžiaga, saugoma Lietuvos istorijos instituto bibliotekos Rankraštyne. Rengiant straipsnį pasinaudota Žilevičiaus kolekcijoje esančiais šiuo klausimu fragmentiškais dokumentais. Kanclerio pareigybės XVII a. fundacijos originalas tyrėjams nėra žinomas, tad naudotasi jo 1798 m. darytu nuorašu, esančiu LMAVB RS rinkiniuose¹⁰.

Finansinis pareigybės pagrindas. Faktas, kad vyskupijos kanclerio pareigas eisiančio dvasininko materialiniu atlygiu pasirūpino šios pareigybės

⁷ Vilniaus katedros kapitulos posėdžių protokolai, in: Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos Rankraščių skyrius (toliau – LMAVB RS), f. 43.

⁸ *Kościół zamkowy czyli katedra wileńska w jej dziejowym, liturgicznym, architektonicznym i ekonomicznym rozwoju*, cz. 3, opracował ks. Jan Kurczewski, Wilno: Druk Józefa Zawadzkiego, 1916.

⁹ *Directorium horarum canonicarum et missarum pro dioecesi Vilnensi in AD [1800–1916]*, Vilnae [įvairios leidyklos].

¹⁰ Ašmenos pavieto žemvaldžio Aleksandro Koleckio 1629 m. rašto dėl Vilniaus vyskupijos kanclerio prelado pareigybės fundacijos nuorašas, in: LMAVB RS, f. 43, b. 40183, l. 1–2.

įsteigimą inicijavęs vyskupas Valavičius, temos literatūroje funkcionuoja nuo XIX a. Remdamasis katedros kapitulos posėdžių protokolų originalais, apie kanclerio pareigybės genezės peripetijas taip pat rašė Kasabuła. Vyskupo Valavičiaus paakintas Ašmenos pavieto bajoras Aleksandras Koleckis (Kolecki *vel* Kalecki)¹¹ kanclerio pareigas eisiančio dvasininko išlaidymui 1629 m. užrašė paveldėjimo teise jam priklausiusias Cudzeniškes. Skyrė taip pat 15 600 (Kasabułos nurodomas skaičius – 15 000) lenkiškų auksinų, savo paskolintų Lietuvos lauko etmonui kunigaikščiui Kristupui Radvilai. Paaiškėjus, kad Radvila šią sumą yra investavęs į Vilniaus paviete buvusias jam priklausiusias Jašiūnų valdas, vyskupas pasirūpino, jog iš šių valdų gaunamos metinės pajamos kaip užstatas būtų skiriamos vyskupijos kancleriu išlaikyti¹². Taigi nuo pat pradžių vyskupijos kancleris buvo aprūpintas ne tik žemės valdomis, bet ir tam tikra pinigų suma, kuri, kaip rodo tolesnė įvykių eiga, buvo investuota į valdas, o kancleris disponavo iš to gaunamais procentais. Pirmaisiais XVIII a. dešimto dešimtmečio metais kanclerio fundacija buvo papildyta, kai tuometinis kancleris Antanas Bukota (Antoni Bukaty, Šiluvos infulato Tado Bukotos brolis) vyskupui Ignotui Masalskiui neprieštaraujant pasirūpino Apaštalo Sosto leidimu parduoti Cudzeniškių valdymo teisę. Gauta 20 000 lenkiškų auksinų suma buvo investuota į maršalo Vaitiekiaus Puslovskio valdas Žiezmaruose¹³. Tad XVIII a. paskutiniaisiais metais politinių pervartų inspiruotų Katalikų Baž-

¹¹ Temos istoriografijoje pastaraisiais metais paplito dar viena Vilniaus vyskupijos kanclerio pareigybei materialinį pagrindą suteikusio XVII a. pirmos pusės žemvaldžio pavardės versija – *Korecki*, kuri atsirado, spėtina, sekant Tadeuszo Kasabułos tekstuose pateiktąją; žr., pvz., Wioletta Pawlikowska-Butterwick, Liudas Jovaiša, *Vilniaus ir Žemaičių katedrų kapitulų statutai*, Vilnius: Lietuvių katalikų mokslo akademija, 2015, p. 218. Remiantis dabartiniame temos tyrimo etape turimais archyvinių šaltinių duomenimis, pastarosios fundatoriaus pavardės versijos neįmanu pagrįsti. Tad straipsnyje paliekama ankstesnėje istoriografijoje ir peržiūrėtuose temos archyviniuose šaltiniuose fiksuota forma – *Kolecki*.

¹² Wincenty Przywałowski, *op. cit.*, p. 87; Tadeusz Kasabuła, *op. cit.*, p. 139; Ašmenos pavieto žemvaldžio Aleksandro Koleckio 1629 m. rašto dėl Vilniaus vyskupijos kanclerio prelado pareigybės fundacijos nuorašas, l. 1–2.

¹³ Diecezinės dvasininkijos ir vienuolių turtų vizitacija Vilniaus mieste 1828 m., in: *Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių skyrius* (toliau – VUB RS), f. 57, b. Б 53-1, l. 154–156. Lenkijos Karalystės ir kitų kraštų geografiniame žinyne rašoma, kad Žiezmariai Vaitiekui Puslovskiu parduoti 1801 m.; žr. „Żyżmory“, in: *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, wydany pod redakcją Bronisława Chlebowskiego przy współudziale od połowy tomu 6 Józefa Krzywickiego, t. 14, Warszawa: Skład Główny w księgarni Gobethnera i Wolfa, 1895, p. 929.

nyčios pavaldumo ir Vilniaus vyskupijos administracinių pertvarkymų išvakarėse kanclerio pareigybė turėjo pakankamą materialinį aprūpinimą.

Po valstybės padalijimų sąlygotų bažnytinės administracijos pokyčių¹⁴ vyskupijos kanclerio materialinė padėtis pirmaisiais dešimtmečiais iš esmės nepakito. Finansiniai aprūpinimo šaltiniai liko tie patys. Kaip ir ATR laikais, vyskupijos kancleris buvo Cudzeniškių parapijos klebonas ir turėjo teisę į fundacija skirtas valdas. Be Cudzeniškių, kancleris disponavo ir procentais, gaunamais nuo fundatoriaus Radvilai paskolintos sumos, kuri irgi buvo investuota į žemės valdas. Naudojosi taip pat pajamomis iš valdų Žiežmariuose. Fundacija suteiktos valdos ir teisė į parapijos administravimą buvo glaudžiai susietos su tam tikromis prievolėmis. Pastarosios galiojo ir XIX a. vyskupijos kancleriams.

Koleckis fundacija vyskupijos kancleriui išlaikyti paskirdamas Cudzeniškių valdą ir ten pastatydinęs bažnyčią, parapijos administravimo, bažnyčios išlaikymo kaštus padengti įpareigojo šias pareigas užimsiantį dvasininką. Vyskupijos kancleriui paskirta Cudzeniškių klebono tarnystė buvo susieta su pareiga išlaikyti parapijoje du kunigus, kurie deramai rūpintųsi parapijiečių dvasiniu gyvenimu, sekmadieniais aukotų giedotines mišias. Be to, tris kartus per savaitę Cudzeniškių bažnyčioje turėjo būti aukojamos mišios už fundatorių ir jo palikuonis¹⁵. Parapinei mokyklai fundacija lėšos nenumatytos, tačiau XIX a. trečio dešimtmečio pradžioje ji veikė išlaikoma kanclerio. 1820 m. Cudzeniškių mokyklą lankė trylikametis mokytojo bajoro Jono Lukoševičiaus sūnus ir septyni valstiečių 8–12 metų

¹⁴ Po Abiejų Tautų Respublikos padalijimų Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės teritorijoje veikusios Katalikų Bažnyčios statusas radikaliai pasikeitė. Rusijos imperijai atitekusiose teritorijose katalikai buvo priskirti kitatikiams. Pagal imperijos valdžios vykdytą bažnytinę politiką Katalikų Bažnyčia, kaip ir valstybinės statusą imperijoje turinti Ortodoksų Bažnyčia, tapo pavaldi imperatoriui. Kotryna II Vilniaus vyskupiją 1795 m. įsaku panaikino ir prijungė prie Livonijos (Inflantų) vyskupijos. Imperatoriaus sostą 1796 m. pabaigoje užėmęs Povilas I sugrąžino Vilniaus vyskupijos vardą. 1798 m. Rusijos imperijai atitekusių katalikų vyskupijų reorganizacija įteisinta kanoniškai. Vilniaus vyskupu paskirtas Livonijos (Inflantų) vyskupijos vyskupas Jonas Nepomukas Kosakovskis. Vilniaus vyskupijos administracinės struktūros pokyčių raidos po valstybės padalijimų istoriografija yra gausi. Pažymėtini Bolesława Kumoro, Tadeuszo Krahelio tyrimai. Lietuvių istoriografijoje pastaraisiais metais bene išsamiausiai Vilniaus vyskupijos situaciją pirmaisiais metais po valstybės padalijimų aptarė Vytautas Merkys; žr. Vytautas Merkys, *Tautiniai santykiai Vilniaus vyskupijoje 1798–1918 m.*, Vilnius: Versus aureus, 2006, p. 18–24.

¹⁵ Ašmenos pavieto žemvaldžio Aleksandro Koleckio 1629 m. rašto dėl Vilniaus vyskupijos kanclerio prelado pareigybės fundacijos nuorašas, l. 1–2.

vaikai. Tarp tais metais mokyklą lankiusių buvo dvi mergaitės¹⁶. Parapijoje veikė ir špitolė, kurioje 1820 m. gyveno 13 iš parapijiečių aukų išlaikomų vargšų. Tais metais, kai parapijiečių aukų nepakakdavo, trūkstantą sumą pridėdavo kancleris¹⁷. Pastarojo pelnas 1820 m. iš Cudzeniškių palivarko buvo 700 rb. sidabru. Procentai iš grynaisiais fundacija skirtos sumos tais metais sudarė 367 rb. 50 kap. Dar 35 rb. buvo gauti už bažnytinius patar-navimus. Tad bendra tais metais kanclerio gautų pajamų suma – 1102 rb. 50 kap.¹⁸ Tų metų išlaidos sudarė 1093 rb. 79 kap. Į jas įėjo ir parapijos administravimo, ir 150 rb. atlyginimas vyskupijos archyvo archyvarui¹⁹. Minimalus skirtumas tarp pajamų ir išlaidų vargu ar galėjo motyvuoti siekti kanclerio pareigų. Neatmestina, kad būta metų, kai išlaidos viršydavo gautas pajamas. Tačiau tai tik prielaida, kuriai argumentuoti reiktų išsamesnių tyrimų. Kaip dažnai kancleriai patys lankydavosi Cudzeniškėse, ar yra šioje bažnyčioje aukoję mišias, neaišku. Visi XIX a. vyskupijos kancleriais buvę dvasininkai rezidavo Vilniuje. Labai galimas dalykas, kad fundacija skirtos Cudzeniškės XIX a. vyskupijos kancleriui, kaip ir daugumai jo pirmtakų, buvo pajamų šaltinis, bet ne erdvė jo pastoraciniams gebėjimams skleisti.

Po 1830–1831 m. sukilimo numalšinimo imperijos valdžiai pradėjus nuosekliai vykdyti griežtesnę politiką Katalikų Bažnyčios atžvilgiu, imperijos valdžios akiratyje atsидūrė Bažnyčios žinioje buvusios žemės valdos. Imperijos valdžios iniciatyva pradėta rengtis katalikų dvasininkijos materialinio išlaikymo esminiam pertvarkymui. Penkto dešimtmečio pradžioje buvo įvykdyta bažnytinių valdų sekuliarizacija, katalikų vyskupijos suskirstytos į kategorijas ir pagal jas dvasininkams nustatytas metinis atlygis, mokamas iš valstybės išdo²⁰. Ekonominės penkto dešimtmečio pradžios sankcijas lydėjo katedrų kapitulų struktūros reforma. Tiek vyskupijos, tiek vyskupijų katedrų kapitulos buvo suskirstytos į tris klases. Vilniaus vyskupijos katedros kapitula buvo priskirta antrajai klasei. Mogiliavo arkivyskupijai priklausiusių vyskupijų katedrų kapitulų struktūra suvienodinta – paliktos 6 prelatūros (prepozitūra, dekanija, arkidekanija, kustodija,

¹⁶ Vyskupijos kanclerio fundacijos 1821 m. vizitacijos protokolas, in: *Российский государственный исторический архив* (toliau – RGIA), f. 822, ap. 12, b. 2948, l. 327; *Lietuvos istorijos instituto bibliotekos Rankraštynas* (toliau – LII BR), F50-P66 (mikrofilmas).

¹⁷ Vyskupijos kanclerio fundacijos 1821 m. vizitacijos protokolas, l. 327–328.

¹⁸ *Ibid.*, l. 321–321v.

¹⁹ *Ibid.*

²⁰ Bolesław Kumor, *Ustrój i organizacja Kościoła polskiego w okresie niewoli narodowej 1772–1918*, Kraków: Polskie Towarzystwo Teologiczne, 1980, p. 306.

kantoriija ir scholasterija) ir 3 kanonijos. Vilniaus katedros kapitulos narių skaičius sumažintas perpus – vietoje 18 tikrųjų narių buvo palikti 9 (6 prelatai ir 3 kanauninkai)²¹. Etatas vyskupijos kancleriui nebuvo numatytas. Taigi atlyginimas iš imperijos išdo šias pareigas einančiam dvasininkui taip pat nenustatytas. Turimi šiuo klausimu fragmentiški duomenys leidžia teigti, kad vyskupijos hierarchai tuo metu vyskupijos kanclerio pareigas užimančiam Juozapui Krukovskiui (Józef Krukowski) išrūpino, jog iš imperijos išdo jam būtų mokamas 300 rb. atlyginimas²². Turint omenyje, kad tiek gaudavo tik antrajai klasei priskirtų vyskupijų katedrų kapitulų prelatai prepozitai (kitiems prelatams per metus mokėta 250 rb., kanauninkams tuo tarpu tik 150–180 rb.)²³, tai buvo nemenka suma. Tolesnė įvykių eiga leidžia teigti, kad tai buvo asmeniškai Krukovskiui išrūpintas atlyginimas. Krukovskiui 1862 m. kovo mėn.²⁴ mirus, tų pačių metų liepos mėnesį jį kanclerio tarnystės pareigose pakeitusiam katedros vikarui, kapitulos sekretoriui Kazimierui Močiulskiui atlyginimo mokėti neskubėta. Maža to, kancleriu buvo paskirtas tik šias pareigas einančio statusu. Po kelių mėnesių Močiulskis kreipėsi į vyskupijos konsistoriją prašydamas įteisinti jo paskyrimą vyskupijos kancleriu ir mokėti, jo žodžiais, žadėtąjį atlygį už darbą²⁵. Ar kalba tuomet ėjo apie jo pirmtakui mokėtąjį 300 sidabro rb. atlygį, neaišku. Nežinoma taip pat, koks buvo vyskupijos konsistorijos atsakymas Močiulskiui. Tačiau tolesnė įvykių seka leidžia teigti, kad visateisiu kancleriu jis taip ir netapo – vyskupijos liturginiuose kalendoriuose ties jo pavarde rašyta *f. m. Cancellari Diocesani*. Atlyginimas už kanclerio tarnystę Močiulskiui taip pat nebuvo pradėtas mokėti. Kaip katedros kapitulos sekretoriui jam priklausė katedros Montvydo altarijos *terragium*²⁶.

²¹ Katedros kapitulos posėdžio protokolas, 1842-08-11, in: *LMAVB RS*, f. 43, b. 267, l. 60v–65.

²² Juozapo Krukovskio tarnybos lapas, 1858, in: *LMAVB RS*, f. 43, b. 3171, l. 22v–24v.

²³ Katedros kapitulos posėdžio protokolas, 1842-08-11, l. 60v–65.

²⁴ Krukovskis mirė 1862-03-12, in: *Directorium horarum canonicarum et missarum pro dioecesi Vilnensi AD MDCCCLXIII*, Vilnae: Typis Josephi Zawadzki, 1862, p. 150.

²⁵ Kazimiero Močiulskio raštas Vilniaus vyskupijos konsistorijai, 1862-10-20, in: *LMAVB RS*, f. 43, b. 132, l. 1–2.

²⁶ Katedros kapitulos posėdis, 1862-01-02, in: *LMAVB RS*, f. 43, b. 267, l. 189. *Terragium* – miesto sklypų ir daržų mokestis; žr. „Lietuvos istorijos terminų žodynas“, in: Konstantinas Avižonis, *Rinktiniai raštai*, t. 5, Roma: Lietuvių katalikų mokslo akademija, 1978, p. 434. Dabartiniame temos tyrimo etape klausimas, kaip katedros altarijoms fondacijomis užrašytus sklypus Vilniaus mieste palietė/nepalietė 1842–1843 m. įvykdyta bažnyntinių valdų sekularizacija, lieka neatsakytas. Akivaizdu, kad katedros Montvydo altarijai fundacija paskirti sklypai Vilniaus mieste nebuvo nusavinti.

Močiulskį katedros kapitulos sekretoriaus pareigose 1864 m. pakeitusiam katedros vikarui Aleksandrui Vaškevičiui (Aleksander Waszkiewicz) kaip atlygis už šią tarnystę buvo palikta Montvydo altarijos *terragium*. 1864 m. tai buvo 183 lenkiški auksinai²⁷. Katedros kapitulos sekretoriumi tapęs Vaškevičius buvo įpareigotas per kiekvieną mišių auką Dievo malonei pavesti Montvydo altarijos steigėjus, sąžiningai atlikti sekretoriaus pareigas ir kruopščiai tvarkyti katedros kapitulos archyvo dokumentus²⁸. Akcentuotina, kad Vaškevičius nebuvo įpareigotas rūpintis archyvais vyskupijos kanclerio pareigybės aprėptimi. Prie Vaškevičiaus pavardės vyskupijos liturginiuose kalendoriuose 1865–1866 m. dar buvo nurodoma *f. m. Cancellari Diocesani*, tačiau nėra duomenų, kurie leistų teigti jį šias pareigas ėjus. Ar kanclerio pareigybė buvo panaikinta aukštesnių valdžios institucijų, ar vyskupijos konsistorijos įsaku, lieka neaišku. Turimi šaltinių duomenys šiuo klausimu nėra informatyvūs. Akivaizdu tik tiek, kad Vilniaus vyskupijos kanclerio pareigybės istorija nutrūksta XIX a. šešto-septinto dešimtmečių sandūroje.

Pareigybė ir jos statusas. Fundacijoje apibrėžta, kad po fundatoriaus mirties kanclerio išlaikymui paskirtų valdų *iuris patronatus* pereina Vilniaus vyskupui ir kapitulai²⁹. Tokia tvarka liko galioti ir XIX a. Sprendimą dėl kandidato į vyskupijos kanclerius, kitaip nei į visateisius katedros kapitulos narius, priimdavo vyskupas ir katedros kapitula.

Pagal fundaciją, iš katedros kapitulos prelatų paskirtas kancleris kaip visateisis šios korporacijos narys turėjo tokias pačias tarnystės katedroje pareigas kaip ir kiti šiai korporacijai priklausantys dvasininkai. Tačiau laikotarpiu iki padalijimų kanclerio pareigybės statusas šį klausimą nagrinėjusio Kasabuļos teigimu taip ir liko neapibrėžtas³⁰. Pirmaisiais analizei pasirinkto laikotarpio metais kanclerio pareigybės teisinio santykio katedros kapitulos atžvilgiu klausimas tapo vienas iš svarbiausių.

1796 m. pradžioje katedros kapitulą pasiekė žinia, kad tuometis Livonijos vyskupijos, į kurią 1795 m. Kotrynos II įsaku buvo inkorporuota Vilniaus vyskupija, vyskupas Jonas Nepomukas Kosakovskis į po Bukotos mirties neužimtas Vilniaus vyskupijos kanclerio pareigas ketina siūlyti Li-

²⁷ Katedros kapitulos posėdžio protokolas, 1864-03-28, in: *LMAVB RS*, f. 43, b. 413, l. 16v.

²⁸ Katedros kapitulos posėdžio protokolas, 1864-04-06, in: *LMAVB RS*, f. 43, b. 413, l. 17.

²⁹ Ašmenos pavieto žemvaldžio Aleksandro Koleckio 1629 m. rašto dėl Vilniaus vyskupijos kanclerio prelato pareigybės fundacijos nuorašas, l. 1–2.

³⁰ Tadeusz Kasabuļa, *op. cit.*, p. 144–145.

vonijos kanauninką Tada Kundzičių (Tadeusz Kundzicz). Katedros kapitula kreipėsi į vyskupą laišku išreikšdama pritarimą pasirinktai kandidatūrai, tačiau kartu prašė nepamiršti savo darbštumu ir uolumu žinomo Vincento Mikuckio (Wincenty Mikucki)³¹. Ar katedros kapitula tąkart rėmėsi tik gاندais, ar iš paties vyskupo gauta informacija, neaišku. Apie savo sutikimą paskirti Kundzičių į vyskupijos kanclerius Kosakovskis 1796 m. pradžioje informavo patį kandidatą³². Pagrindo teigti, kad Kundzičius tuomet būtų nedelsdamas ėmėsis vyskupijos kanclerio tarnystės pareigų, nėra. Po poros metų, 1798 m. lapkričio mėn. Kosakovskis oficialiu raštu jau kaip Vilniaus vyskupas paskyrė Kundzičių į šias pareigas³³. Įvykių seka katedros kapitulos nuostatos Kundzičių buvus Kosakovskio kandidatu nepatvirtina (žr. skirsnį „Bažnytinės karjeros kontekstai“). Neatmestina, kad katedros kapitula vyskupijos kanclerio pareigose būtų norėjusi matyti Mikuckį.

Pastebėtina, kad vyskupo Kosakovskio paskyrimo raštu Kundzičius skiriamas prelatu kancleriu³⁴, t. y. pareigybė įvardyta tokiu pačiu terminu, kaip ir fundacijos akte. Neatmestina, kad paskyrimo į pareigas rašte fundacijos akte vartotas terminas radosi ne be Kundzičiaus įsikišimo. Kundzičiaus laikysena jį paskyrus vyskupijos kancleriu nekelia abejonių jį buvus suinteresuotu visateisio katedros kapitulos nario statusu. Pagrindą tokiems lūkesčiams teikė aukščiau minėtos formuluotės pareigybės fundacijos akte.

Būtina sąlyga visateisei katedros kapitulos narystei buvo vadinamoji instaliacijos, t. y. įvesdinimo į šią korporaciją, procedūra. Svarbus šios procedūros dėmuo buvo priesaika. Kandidatui į katedros kapitulos konfratrus priėmus statutu įteisintą priesaiką, jam buvo paskiriama vieta-krėslas, vadinamoji stalė³⁵, hierarchinei dvasininkijai skirtuose presbiterijoje stovinčiuose suoluose, kuriuose pamaldų metu eilės tvarka pagal katedros kapitulos

³¹ Katedros posėdžio protokolas, 1796-03-12, in: *LMAVB RS*, f. 43, b. 261, l. 174–176.

³² Livonijos vyskupo Jono Nepomuko Kosakovskio laiškas Tadaui Kundzičiui, 1796-01-08, in: *VUB RS*, f. 57, b. B 53-1395, l. 4; Leonid Żytkowicz, *Rządy Reprnina na Litwie w latach 1794–7*, Wilno: Skład Główny w Księgarni Św. Wojciecha w Wilnie, 1938, p. 259–260.

³³ Vilniaus vyskupo Jono Nepomuko Kosakovskio rašto nuorašas, 1798-11-19, in: *LMAVB RS*, f. 43, b. 40183, l. 2.

³⁴ Vyskupo Jono Nepomuko Kosakovskio raštas, kuriuo Tadas Kundzičius skiriamas vyskupijos kancleriu, 1798-11-09, in: *LMAVB RS*, f. 43, b. 12371, l. 1–1v.

³⁵ Katedros stalės skyrimas buvo susietas su dvasininko tarnystės katedroje pareiga. Procedūra, kurios metu dvasininkas įvesdinamas į katedros kapitulos bendruomenę ir jam suteikiama stalė (lot. *stallum*), pastarųjų metų temos literatūroje lietuvių kalba yra įvardijama terminu „instaliacija“ (lot. *installatio*).

pareigybių hierarchiją turėjo teisę ir pareigą sėdėti katedros kapitulos dvasininkija. Kanclerio priesaikos tekstas yra įrašytas XVI a. antra puse datuotame vadinamajame Vilniaus katedros kapitulos statutų rankraštyje³⁶, kas teikia pagrindą manyti, kad kandidatui į kanclerius turėjo būti taikoma procedūra, analogiška kandidato į visateisius katedros kapitulos narius instaliacijai. Ar vyskupijos kanclerio priesaikos tekstas yra savalaikis fundacijos aktui, ar radosi vėliau, nežinoma. Neaišku taip pat, kaip dažnai ja buvo naudotasi/nesinaudota laikotarpiu iki valstybės padalijimų. Iki šiol išsamiausiai vyskupijos kanclerio pareigybės raidą ATR laikotarpiu tyrinėjęs Kasabała kanclerio instaliacijos į katedros kapitulą klausimo nenagrinėjo. Šiame tyrinėjimų etape turimi duomenys leidžia teigti, kad katedros kapitula XIX a. šios atskiru statutu įrašytos kanclerio priesaikos³⁷ nebuvo linkusi ignoruoti. Vargu ar katedros kapitulos konfratrai galėjo numatyti, kad atsiras kandidatų į kanclerius, kurie imtųsi kvestionuoti patį priesaikos tekstą.

1803 m., t. y. beveik po penkerių metų nuo paskyrimo į vyskupijos kanclerius, katedros kapitulai pradėjus reikalauti prisiekti statutuose įteisinta kanclerio priesaika, paaiškėjo, kad Kundzičius ne su visomis jos formuluo-tėmis sutinka. Šiuo klausimu fragmentiškos užuominos katedros kapitulos posėdžių protokoluose leidžia teigti, kad kapitula buvo linkusi ieškoti sutarimo ir pasirengusi eiti į kompromisą. Antai 1803 m. spalio mėn. pradžioje katedros kapitula savo raštininkui pavedė Kundzičiui pranešti, kad tam, jog vyskupijos kanclerio priesaikos procedūra būtų atlikta taip, kaip numato statutai, sutinka iš kanclerio priesaikos teksto išbraukti žodžius *Dominorum meorum*³⁸. Kundzičius tokios korekcijos, akivaizdu, nevertino kaip pakankamos ir netrukus kreipėsi į katedros kapitulą laišku, kuriame papunkčiui išdėstė savo poziciją dėl priesaikos³⁹. Jis akcentavo, kad įsipareigojo/prisiekiė vykdyti kanclerio pareigybei priskirtas veiklas, tai yra: rūpintis vyskupijos archyvu, vyskupijos fundacijas valdantiems dvasininkams prireikus šį turtą ginti teismuose parengti reikalingus dokumentų išrašus ir patarti, kaip apsisaugoti nuo į jį besikėsinančių kitų dvasininkų ir

³⁶ Vyskupijos kanclerio priesaikos statutas, in: Wioletta Pawlikowska-Butterwick, Liudas Jovaiša, *op. cit.*, p. 336, 255. Statutų publikacijos parengėjai akcentuoja, kad vyskupijos kanclerio priesaikos tekstas įrašytas kita ranka (*ibid.*, p. 218 iliustr.).

³⁷ Forma iuramenti a cancellario diaecesano praestandi, in: Wioletta Pawlikowska-Butterwick, Liudas Jovaiša, *op. cit.*, p. 336.

³⁸ Katedros kapitulos posėdžio protokolas, 1803-10-05, in: *LMAVB RS*, f. 43, b. 247, l. 3.

³⁹ Tado Kundzičiaus laiškas katedros kapitulai, 1803-10-29, in: *LMAVB RS*, f. 43, b. 191, l. 1–1v.

pasauliečių⁴⁰. Katedros kapitula, kaip minėta, jau buvo Kundzičiui spėjusi pranešti apie savo sutikimą iš statutu įteisintos kanclerio priesaikos išbraukti frazę *Dominorum meorum*. Tačiau Kundzičius čia cituojamame laiške katedros kapitulos konfratrams manė esant reikalinga dar kartą prie to grįžti. Buvo įsitikinęs, kad pastarieji priesaikos žodžiai rodo, jog kancleris vertinamas ne kaip lygiavertis katedros kapitulos narys, o kaip jų tarnas⁴¹. Akcentavo, kad katedros kapitula kadaise atsakė kancleriui teisę į šios institucijos bendrai valdomą turtą ir jos nariams pagal jų tarnystę priklausančias pareigas. Pasak Kundzičiaus, šiuo metu jis, kaip ir jo pirmtakai, neturi pareigos tvarkyti nei katedros kapitulos, nei vyskupo kanceliarijos archyvo. Tuo tarpu statutu įteisinta priesaika kancleris yra atsakingas ir už katedros kapitulos archyvą⁴². Nepraleido progos pabrėžti, kad dauguma jo pirmtakų nedavė priesaikos⁴³. Kundzičiui prisiekti atsisakius, teisinio pagrindo instaliacijai į vyskupijos kanclerio pareigybę neliko. Katedros kapitulai teko su tuo susitaikyti. Kundzičius ir toliau pasirašinėjo prelatu kancleriu, katedros kapitulos konfratrų taip pat neretai buvo taip vadintas, jo pavardė katedros kapitulos narių sąrašuose rašyta po kanauninkų, tačiau visateisio katedros kapitulos nario statuso neturėjo. Duomenų, kad katedros posėdžiuose bent kartą būtų dalyvavęs kaip vyskupijos kancleris, nėra. Apie tai, kad statutu įteisinta priesaika būtų prisiekę Kundzičiaus įpėdiniai kanclerio tarnystėje, taip pat nėra žinoma.

Fundacija kancleriui buvo deleguota atsakomybė už Bažnyčiai suteiktų ir Vilniaus vyskupijos dvasininkijos valdomų fondacijų ir privilegijų dokumentacijos tvarkymą ir priežiūrą⁴⁴. Priesaikos tekste pastarieji fundacija apibrėžti nustatymai sukonkretinti. Kanclerį priesaika įpareigojo rūpintis ne tik vyskupijos, bet ir kapitulos archyvais, dokumentų originalus suinteresuotiems asmenims išduoti tik su vyskupo ir katedros kapitulos leidimu⁴⁵. Kasabuļos tyrinėjimai leidžia teigti, kad XVII a. pirmoje pusėje buvo įteisinta ir keletą dešimtmečių galiojo vyskupijos kanclerio pareiga rūpintis vys-

⁴⁰ *Ibid.*, l. 1–1v; Katedros kapitulos posėdžio protokolas, 1803-10-31, in: *LMAVB RS*, f. 43, b. 247, l. 8v–9.

⁴¹ Tado Kundzičiaus laiškas katedros kapitulai, 1803-10-29, l. 11v; Katedros kapitulos posėdžio protokolas, 1803-10-31, l. 8v–9.

⁴² Tado Kundzičiaus laiškas katedros kapitulai, 1803-10-29, l. 1–1v.

⁴³ *Ibid.*

⁴⁴ Ašmenos pavieto žemvaldžio Aleksandro Koleckio 1629 m. rašto dėl Vilniaus vyskupijos kanclerio prelatu pareigybės fundacijos nuorašas, l. 1–2.

⁴⁵ Forma iuramenti a cancellario diacesano praestandi, in: Wioletta Pawlikowska-Butterwick, Liudas Jovaiša, *op. cit.*, p. 336.

kupo kanceliarijos archyvu⁴⁶. Pasak tyrėjo, XVII a. antroje pusėje vyskupijos kancleriui buvo pavestas ir katedros kapitulos archyvas, jam suteikta teisė atstovauti katedros kapitulos interesams Lietuvos Tribunole⁴⁷. Ar atsakomybės už katedros ir vyskupijos archyvus delegavimas vienam asmeniui nepasiteisino, ar būta kitų priežasčių, neaišku. Tačiau XVIII a. vyskupijos kancleris buvo nušalintas nuo katedros kapitulos archyvo priežiūros⁴⁸. Katedros kapitulos archyvas vyskupijos kancleriui vėl buvo pavestas XIX a. trečio dešimtmečio viduryje, kai po Romos katalikų dvasinės kolegijos inicijuotos archyvų patikros paaiškėjo, kad nei viename, nei kitame archyve esantys dokumentai nebuvo deramai tvarkomi⁴⁹. Tiek katedros, tiek vyskupijos archyvų raida iki šiol specialiai nebuvo tirta. Tad kokios aplinkybės lėmė sprendimą abiejų archyvų priežiūrą vėl pavesti vyskupijos kancleriui, galima tik spėlioti. Katedros kapitula tuomet sutiko ir su Kolegijos prašymu grįžti prie, kaip aiškėja, iki 1775 m. galiojusios tradicijos kas pusę metų deleguoti katedros kapitulos narius apžiūrėti kapitulos archyvą ir raštu pateikti pažymą apie jo būklę. Neprieštaravo taip pat, kad būtų sugriežtinta dokumentų išdavimo iš archyvų tvarka, įpareigojant vyskupijos kanclerį išrašus iš dokumentų ar jų originalus išduoti tik su vyskupijos vyresnybės ar katedros kapitulos žinia⁵⁰.

Įvykių seka leidžia teigti, kad ketinimai kontroliuoti archyvų veiklą ir griežtinti naudojimosi juose esančiais dokumentais tvarką jeigu ir buvo pradėti įgyvendinti, tai greitai baigėsi. Septinto dešimtmečio pradžioje vyskupijos kancleriu paskirtas Močiulskis aukščiau cituotame kreipimesi į vyskupijos konsistoriją rašė radęs archyvus nesutvarkytus, juose saugomų dokumentų apyrašus nesudarytus. Pasak Močiulskio, tai labai apsunkina reikiamų dokumentų paiešką ir išrašų iš jų parengimą⁵¹.

⁴⁶ Tadeusz Kasabula, *op. cit.*, p. 143.

⁴⁷ *Ibid.*, p. 143–144. Pastebėtina, kad pareiga rūpintis katedros kapitulos archyvu yra įteisinta aukščiau cituotame vyskupijos kanclerio statute; žr. Forma iuramenti a cancellario diaecesano praestandi, in: Wioletta Pawlikowska-Butterwick, Liudas Jovaiša, *op. cit.*, p. 336. Tai perša prielaidą, kad pastarasis statutas radosi XVII a. antroje pusėje.

⁴⁸ Katedros kapitula 1755-06-02 posėdyje nutarė mokėti 800 lenkiškų auksinų atlyginimą archyvarui kun. Grudzińskiui (Grudziński) ir pavedė jam katedros kapitulos dokumentų tvarkymą (*Kościół zamkowy czyli katedra wileńska*, t. 3, p. 340).

⁴⁹ Katedros kapitulos posėdžio protokolas, 1834-10-15, in: *LMAVB RS*, f. 43, b. 264, l. 123–124v.

⁵⁰ *Ibid.*

⁵¹ Kazimiero Močiulskio raštas Vilniaus vyskupijos konsistorijai, 1862-10-20, in: *LMAVB RS*, f. 43, b. 132, l. 1–2.

Anaiptol ne visi dokumentai, kurie turėjo būti perduoti į archyvą saugojimui, ten atsirasdavo. Sekretoriai turėję pareigą katedros kapitulos posėdžius protokoluoti, pasirūpinti, kad būtų įrišti į knygas ir atiduoti saugoti į katedros kapitulos archyvą, ne visuomet ją vykdė. 1841 m. pavasarį paaiškėjus, kad buvę sekretoriai kunigai Felicijonas Šiškevičius (Felicjan Szyszkiewicz) ir Dionizas Rojcevičius (Dyonizy Royciewicz) dokumentų deramai nesutvarkė, įpareigojo juos šią klaidą ištaisyti ir nusprendė, kad jiems to nepadarius, ketvirtadaliu sumažinti jų atlyginimą, jį sumokant kaip atlygį tam, kuris dokumentus sutvarkysias⁵². Taigi spragos katedros kapitulos dokumentacijoje galėjo atsirasti ir einamuoju metu, dokumentų laiku neperdavus į archyvą.

Fragmentiškos užuominos temos literatūroje leidžia teigti, kad devinto dešimtmečio pradžioje dalis vyskupijos archyvo buvo perduota į Vilniuje imperatoriaus Mikalojaus I įsaką 1852 m. įsteigtą Senujų aktų knygų centrinę archyvą⁵³. Fragmentiškos užuominos šiuo klausimu temos literatūroje perša prielaidą, kad vyskupijos archyvo dokumentai į naują saugojimo vietą išvežti skubotai. Po katedros kapitulos sekretoriaus Motiejaus Harasimovičiaus (Maciej Harasimowicz) mirties 1904 m. balandžio 25 d.⁵⁴ į jo vietą paskirtas Kurčevskis savo atsiminimuose rašė, kad tuomet gavęs ir raktus nuo katedros palėpėje, virš koplyčių buvusio archyvo patalpų⁵⁵. Pasak atsiminimų autoriaus, katedros kapitulos sekretoriumi jis tapęs 1903 m.⁵⁶ Primintina, kad katedros kapitulos ir vyskupijos archyvai visą laiką funkcionavo kaip atskiri administraciniai vienetai. Abiejų archyvų dokumentai saugoti atskirose katedros palėpėje įrengtose patalpose. Kurčevskiui tapus katedros kapitulos sekretoriumi, čia veikiausiai buvo likęs

⁵² Katedros kapitulos posėdžio protokolas, 1841-03-22, in: *LMAVB RS*, f. 43, b. 267, l. 20.

⁵³ Dokumentų perdavimo/perėmimo faktą savo atsiminimuose mini Kurčevskis. Atsiminimų *Wspomnienia z przeszłości* rankraštis saugomas Balstogės arkivyskupijos ir muziejaus archyve. Čia remiamasi jų fragmentu, kurį spaudai parengė kun. Tadeuszas Krahelis. Cituojama iš Krahelio 50 metų kunigystės jubiliejui skirtos knygos: Tadeusz Krahel, „Wspomnienia z przeszłości“ ks. Jana Kurczewskiego“, in: Tadeusz Krahel, *Diecezja wileńska: Studia i szkice*, redaktory ks. Tadeusz Kasabuła, ks. Adam Szot, (ser. *Białystockie Studia Historyczno-Kościelne*), Białystok: Biały Kruk, 2014, p. 345–370.

⁵⁴ *Directorium* 1905 m., p. 370.

⁵⁵ Tadeusz Krahel, „Wspomnienia z przeszłości“ ks. Jana Kurczewskiego“, p. 366.

⁵⁶ Apie tai, kad Harasimovičius būtų paskutiniaisiais metais prieš mirtį atsisakęs katedros kapitulos sekretoriaus pareigų, nėra žinoma. Tad veikiausiai Kurčevskio nurodytieji metai – atminties arba korektūros riktas.

tik katedros kapitulos archyvas. Pasak Kurčevskio, dokumentus radęs sukrautus į žmogaus ūgio stirtas. Kadangi daugelį dokumentų dėl palėpės patalpose tvyrojusios drėgmės buvo pažeidęs pelėsis, juos valęs, džiovinęs ir tik tada padedamas katedros sargų skirstęs pagal paskirtį. Atsiminimų autoriaus žodžiais, Senujų aktų knygų centrinio archyvo vedėjas Sprogis, kuriam vadovaujant 1885 m. ten atsidūrė vyskupijos archyvo dokumentai, buvęs nustebintas tokios katedros palėpėje likusių dokumentų gausos⁵⁷. Pasak Kurčevskio, daugumą sudarė vyskupijos dokumentai, kuriuos nuvežęs į vyskupijos konsistorijos archyvą. Ten juos archyvarui Rukovičiui (Rukowicz) padedant sukatalogavęs. Rukovičiaus padedamas sutvarkęs tada ir katedros kapitulos archyvo likučius⁵⁸. Kurčevskio liudijimas apie vyskupijos kanclerio žinioje iki šių pareigybę panaikinant septinto dešimtmečio pradžioje buvusius vyskupijos ir katedros kapitulos archyvus kelia daugiau klausimų, nei pateikia atsakymų. Akivaizdu, kad saugotinų dokumentų tvarkymu vyskupijos institucijų archyvuose ne itin rūpinasi.

Vilniaus kanclerio prelato pareigybės fundacijos akte, kaip ir statutu įteisintos kanclerio priesaikos tekste, prievolė šias pareigas užimančiam dvasininkui pačiam tvarkyti jo žiniai pavedamų dokumentų masyvą nenumatyta. Taip pat nereglamentuota, kas konkrečiai tai turėtų daryti. Kasabulos atliktas tyrimas perša prielaidą, kad laikotarpiu iki ATR padalijimų kancleris neturėjo padėjėjų ir pats rūpinosi dokumentų tvarkymu⁵⁹. Turint omenyje, kad vyskupijos kancleris laikotarpiu iki valstybės padalijimų dalyvaudavo dvasininkijos teisinėse bylose, sprendžiant kylančius ginčus dėl valdų, neatmestina, kad padėjėjų turėjo. Juolab kad katedros kapitulos sekretorius vyskupijos kancleriui nebuvo pavaldus. Pirmaisiais metais po valstybės padalijimų šalia kanclerio atsirado vicekancleris. Tai buvo dvasininkas, dirbantis archyvaro darbą (katedros kapitulos dokumentuose terminai „vicekancleris“ ir „archyvaras“ vartoti sinonimiškai). Antai vyskupas Andrius Klonevičius iš Vilniaus Visuotinės globos magistratūros gauto

⁵⁷ Pirmuoju Senujų aktų knygų centrinio archyvo vadovu tapo Nikita Gorbačevskis. 1879 m. jį pakeitė Jānis *vel* Ivanas Sprogis (1833–1918), vadovavęs Archyvui iki 1905 m. ir po to dar porą metų jame dirbęs archyvaru. Sprogio gyvenimo ir vadovavimo Archyvui metai čia pateikiami remiantis enciklopediniu straipsniu; žr. J. Mts., „Jānis Sprogis“, in: *Lietuvių enciklopedija*, t. 28, Boston: Lietuvių enciklopedijos leidykla, 1963, p. 384–385. LVIA internetiniame puslapyje pateiktoje istorinėje apžvalgoje rašoma Sprogi vadovavus Archyvui iki 1915 m. (<https://www.archyvai.lt/lt/lvia>, 2021-08-20).

⁵⁸ Tadeusz Krahel, *op. cit.*, p. 366.

⁵⁹ Tadeusz Kasabula, *op. cit.*, p. 143–145.

rašto apie Turgelių bažnyčios statybai skiriamą pinigų sumą originalą vyskupijos archyvui perdavė nusiųsdamas jį vyskupijos vicekancleriui, kuriuo tuomet buvo Bresto kolegijos kanauninkas Mykolas Pronevičius (Michał Proniewicz)⁶⁰. Kundzičiaus padėjėju laikinojo koadjutorius statusu 1811 m. paskirtas Mikuckis⁶¹ faktiškai tapo pirmuoju vicekancleriu (žr. toliau).

Dabartiniame temos tyrimo etape turimi šaltinių duomenys perša prielaidą, kad atskirais tarpsniais kancleris būdavo priverstas daug laiko skirti dokumentų, reikalingų teisiniams procesams, parengimui. Neretai juose ir dalyvaudavo. Taigi praktiškai be padėjėjų išsiversti vargiai būtų galėjęs. Tikėtina, kad atlygi už darbą vicekancleriui mokėjo kancleris, tam naudodamas fundacija skirtų valdų ir parapijos valdymo gaunamas lėšas. Užuominos apie vicekanclerio pareigybę katedros kapitulos dokumentuose išnyksta po Katalikų Bažnyčios žemės valdų sekularizacijos penkto dešimtmečio pradžioje.

Bažnytinės karjeros kontekstai. Analizei pasirinktu laikotarpiu, iki šios pareigybės išnykimo XIX a. septinto dešimtmečio pradžioje, vyskupijos kancleriais skirtingu metu buvo penki dvasininkai (žr. lentelę). Kadencijos trukmės amplitudė – nuo keliolikos metų (Tadas Kundzičius, Vincentas Mikuckis), iki kone trijų dešimtmečių (Juozapas Krukovskis). Kazimiero Močiulskio, kurio kanclerio tarnystė tetruko dvejus metus (žr. lentelę), atvejis priskirtinas išimčių kategorijai. Tai buvo amžiumi jauniausias XIX a. vyskupijos kancleris. Šią tarnystę dvasininkas pradėjo eidamas 32 metus ir nuo pat paskyrimo pradžios išitraukė į kanclerio pareigybės veiklas (žr. aukščiau). Ta aplinkybė, kad paskyrimo metu jau turėjo ne vieną vyskupijos hierarchų sau pavestą tarnystę (žr. lentelę), įgalina teigti Močiulskį buvus aktyviai pastoracijai angažuotu dvasininku. Paaštrėjusi politinė situacija – 1863 m. prasidėjęs ginkluotas sukilimas, vyskupo Adomo Stanislovo Krasinskio ištrėmimas, vietos imperijos pareigūnų su generalgubernatoriumi Michailu Muravjovu priešakyje atviras kišimasis į vyskupijos valdymo reikalus – nulėmė ankstyvą Močiulskio žemiško gyvenimo pabaigą. Muravjovo iniciatyva ir rūpesčiu į Vilniaus katedros prelatus paskirtam Antanui Nemeškai pasiskundus, kad Močiulskis jį pavadinęs „Muravjovo prelatu“, 1863 m. spalio mėn. dvasininkas buvo suimtas ir ištremtas į Permės guber-

⁶⁰ Vyskupo Andriaus Klungevičiaus laiškas vicekancleriui Mykolui Pronevičiui, 1836-02-13, in: *LMAVB RS*, f. 43, b. 18681, l. 1.

⁶¹ Aldona Prašmantaitė, „Vilniaus vyskupijos katedros kapitulos laikinieji koadjutoriai XIX a.: genezė, raidos bruožai, personalijos“, in: *Bažnyčios istorijos studijos*, Vilnius, 2016, t. 8, p. 113–143.

niją⁶². Po kelių mėnesių, 1864 m. sausio mėn. antroje pusėje, ten ir mirė. Su Močiulskio mirtimi, kaip minėta, baigėsi ir Vilniaus vyskupijos kanclerio pareigybės istorija (žr. aukščiau). Močiulskis veikiausiai buvo Vilniaus vyskupijos seminarijos auklėtinis. Pagrindo neigti jį turėjus ambicijų kilti bažnytinės karjeros laiptais, nėra, tačiau argumentuotai tai pagrįsti neįmanu.

Mirtis nutraukė ir Jono Nedzvieckio, ir Juozapo Krukovskio kanclerio tarnystę. Tačiau abiem atvejais, kitaip nei Kazimiero Močiulskio, tai buvo natūrali žemiško gyvenimo baigtis. Ir Nedzvieckis, ir Krukovskis mirė būdami garbaus amžiaus (žr. lentelę). Abu vyskupijos kanclerio tarnystę pradėjo stovėdami ant pakankamai aukštos savo bažnytinių tarnysčių laiptų pakopos. Nedzvieckis kancleriu buvo paskirtas pradėjęs aštuntą savo žemiško gyvenimo dešimtį (žr. lentelę). Misionierių vienuolis, kanonų ir teisės mokslų daktaras, Vilniaus vyskupijos seminarijos rektorius Nedzvieckis pastangų ir laiko siekdamas šias pareigas gauti negailėjo. Aptariamam laikotarpiu, kitaip nei visateisių katedros kapitulos narių atveju, kai galutinį sprendimą priimdavo aukščiausia imperijos valdžia, dėl dvasininkų skyrimų kanclerio tarnystei, kaip ir numatyta fundacija, ir toliau sprendė vyskupas drauge su katedros kapitula. Tad kandidatui į kanclerius pakakdavo užsitarnauti vietos Bažnyčios hierarchų palankumą ir gauti jų sutikimą. Nedzvieckis pradėjo rūpintis paskyrimu į vyskupijos kanclerius kai tik tas pareigas iki tol užėmęs Mikuckis 1825 m. balandžio mėn. buvo pasiūlytas į atsilaisvinsią katedros kapitulos prelado kustodo vietą⁶³. Tų pačių metų birželio mėn. katedros kapitula jau gavo Nedzvieckio laišką su prašymu pritarti jo kandidatūrai į kanclerius. Rašė jau turintis arkivyskupo metropolitano Stanislovo Bohušo Sestšencevičiaus (Stanisław Bohusz-Sięstrzeńcewicz), kuris, kaip žinoma, tuo metu valdė ir Vilniaus vyskupiją, pritarimą. Katedros kapitulai nieko kito neliko, kaip tik sutikti⁶⁴. Nedzvieckis kanclerio pareigybę vertino kaip teisėtą atlygį už savo ilgametę tarnystę Vilniaus vyskupijai. Kokį atlygį – finansinį ar moralinį – seminarijos rektorius tąkart turėjo omenyje, galima tik spėlioti. Šias pareigas turinčio dvasininko labai fundacija skirta parapija ir pajamos iš žemės valdų, be abejo, buvo tam tikra paskata, tačiau, kaip minėta, atmetus išlaidas, tos pajamos nebuvo didelės. Neatmestina, kad reikšmingu veiksniu, skatinančiu siekti šių pareigų,

⁶² Aldona Prašmantaitė, *1863 metų sukilimas ir Katalikų Bažnyčia Lietuvoje*, Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2014, p. 225 ir kt.; ten ir nuorodos į pirminius šaltinius apie Močiulskio suėmimą ir skirtą bausmę.

⁶³ Katedros kapitulos posėdžio protokolas, 1825-04-01, in: *LMAVB RS*, f. 43, b. 261, p. 411.

⁶⁴ Katedros kapitulos posėdžio protokolas, 1825-06-17, in: *LMAVB RS*, f. 43, b. 261, p. 422.

buvo pačios pareigybės autoritetas. Juolab kad iki penkto dešimtmečio pradžios, dėl dažno dalyvavimo teismo procesuose, vyskupijos kancleris buvo visuomenėje matomas asmuo. Nedzvieckio atveju paskyrimas į vyskupijos kanclerius veikiau buvo dvasininko bažnytinę karjerą užbaigianti pakopa. Tapęs kancleriu, jis ir toliau liko vyskupijos seminarijos rektoriumi.

Nedzvieckio įpėdiniui kanclerio pareigose Krukovskiui ši tarnystė taip pat nebuvo jo karjeros pradžia pakopa. Oficialiai Krukovskis tuomečio vyskupijos administratoriaus Andriaus Benedikto Klongevičiaus siūlymu į vyskupijos kanclerius buvo paskirtas 1834 m. Tų metų vasario mėn. pabai-goje vykusiame posėdyje katedros kapitula vienbalsiai pritarė pijorų provincijolo, teologijos mokslų daktaro Krukovskio kandidatūrai. Palankiam sprendimui įtakos turėjo ta aplinkybė, kad Krukovskis, katedros kapitulos konfratrų nuomone, ne tik noriai prisideda prie vyskupijos reikalų tvarkymo, bet ir po Nedzvieckio mirties rūpestingai administruoja Cudzeniškių parapiją⁶⁵. Vyskupijos 1833 m. kalendoriuje Krukovskis įrašytas kaip *Cancellarius Dioecesis*⁶⁶. Klausimas, kodėl prireikė metų iki oficialaus paskyrimo, lieka atviras. Vicekanclerio tarnystę šalia Krukovskio iki 1844 m. (vėlesnių metų šaltiniuose terminas „vicekancleris“ neminimas), kaip ir paskutiniaisiais Nedzvieckio tarnystės kancleriu metais, ėjo Mykolas Pronevičius. Apie Krukovskio kaip vyskupijos kanclerio veiklą nuo penkto dešimtmečio vidurio duomenų stinga.

Analizei pasirinktu laikotarpiu ryškiausias vyskupijos kanclerio pareigybės raidos etapas susijęs su Tado Kundzičiaus vardu. Šių pareigų jis siekė itin atkakliai. Vyskupas Kosakovskis kaip būtina sąlyga joms gauti vyskupijos kanclerio pareigų siekiančiam Kundzičiui kėlė reikalavimą atsisakyti Mežyričo parapijos, kurią pastarasis valdė kaip Livonijos kanauninkas⁶⁷. Tačiau Kundzičius tai daryti delsė, siekdamas turėti ir Mežyričo, ir vyskupijos kancleriui priklausančias Cudzeniškių valdas. Nevengė kreiptis pagalbos į aukščiausius imperijos vietos valdžios pareigūnus, buvo užsitikrinęs generalgubernatoriaus Nikolajaus Repnino paramą⁶⁸. Pasinaudojo ir tuomečio

⁶⁵ Katedros kapitulos posėdžio protokolas, 1834-02-26, in: *LMAVB RS*, f. 43, b. 264, l. 83–83v.

⁶⁶ *Directorium 1833*, puslapiai nenumeruoti.

⁶⁷ Vyskupo Jono Nepomuko Kosakovskio laiškas Tadiui Kundzičiui, 1796-01-08, in: *VUB RS*, f. 57, b. B 53-1395, l. 4.

⁶⁸ Leonid Żytkowicz, *op. cit.*, p. 259–260; Leonid Żytkowicz, „Kundzicz Tadeusz“, in: *Polski Słownik Biograficzny*, t. 16, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk: Zakład Narodowy Imienia Ossolińskich Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, 1971, p. 185–186.

Vyriausiosios Lietuvos mokyklos rektoriaus Martyno Počobuto autoritetu. Ne kas kitas, o pats Počobutas laidavo, kad tapęs kancleriu Kundzičius įvykdysiąs vyskupo keltą sąlygą ir atsisakysiąs Mežyričo parapijos. Vyskupas Kosakovskis pripažino, kad taip buvo priverstas nusileisti ir skirti Kundzičių į vyskupijos kanclerius⁶⁹. Kundzičius tuo tarpu kiek pakoregavo savo siekius dėl Mežyričo. Buvo įsitikinęs, kad būsimasis Mežyričo klebonas turėsiantis jam padengti į šią parapiją įdėtus kaštus. Aiškino, kad jam prireiks trejų metų šios klebonijos teisiniams reikalams sutvarkyti. Kokie buvo tie teisiniai reikalai, nedetalizavo. Šiuo klausimu fragmentiški šaltinių duomenys leidžia manyti, kad Kundzičiui galiausiai pavyko gauti vyskupo sutikimą terminuotai beneficijų kumuliacijai. Kundzičius išpareigojo kasmet, iki atsisakys Mežyričo valdų, mokėti vyskupijai po 400 lenkiškų auksinų⁷⁰. Ar po trejų metų, kaip buvo žadėjęs, atsisakė Mežyričo parapijos, dabartiniame temos tyrimo etape lieka neatsakyta.

Akivaizdu, kad Jėzuitų ordino auklėtinis, Vilniaus vyriausiosios mokyklos matematikos profesorius gebėjo sumaniai rūpintis ir savo bažnytine karjera, ir tvarkyti asmeninius finansinius reikalus. Ta aplinkybė, kad sau į padėjėjus pasikvietė Mikuckį, kuris, kaip minėta, turėjo palaikymą tarp katedros kapitulos konfratūrų kaip galimas kandidatas į vyskupijos kanclerius (žr. aukščiau), leidžia teigti Kundzičių nestokojus ir diplomatinių gebėjimų. Kaip vyskupijos kancleris Kundzičius sumaniai gynė dvasininkijos interesus teisiniuose ginčiuose dėl valdų. Dabartiniame temos tyrimo etape turimi duomenys perša prielaidą, kad šalia kitų bylų Kundzičius bus nemenkai prisidėjęs prie to, kad būtų apginta Vilniaus universiteto teisė į šiai institucijai 1803 m. perduotą Anykščių parapiją⁷¹.

Vyskupijos kanclerio tarnystė Kundzičiui neužtikrino tiesaus kelio į višateisę narystę katedros kapituloje, tačiau atvėrė galimybę siekti aukštesnių bažnytinės karjeros pakopų. Vertinant iš laiko perspektyvos, galima teigti, kad jis kilo tomis pakopomis nuosekliai ir apgalvotai. 1808 m. atsilaisvinus katedros kanauninko vietai, jis nedelsdamas pasinaudojo proga ją užimti. Dar penketą metų neatsisakė vyskupijos kanclerio tarnystės. Pagal įvairiu laiku eitas bažnytines pareigas ir jų reikšmingumą vyskupijos administravi-

⁶⁹ Vyskupo Jono Nepomuko Kosakovskio laiškas Taduui Kundzičiui, 1796-01-06, in: *VUB RS*, f. 57, b. B 53-1395, l. 4.

⁷⁰ Vyskupo Jono Nepomuko Kosakovskio raštas, kuriuo Tadas Kundzičius skiriamas vyskupijos kancleriu, 1798-11-09, in: *LMAVB RS*, f. 43, b. 12371, l. 1–1v.

⁷¹ Vilniaus vyskupijos Konsistorijos teismo protokolai, 1803–1806 m., in: *Lietuvos valstybės istorijos archyvas*, f. 604, ap. 3, b. 145.

me, Kundzičius tarp XIX a. kancleriais buvusių dvasininkų pirmavo. Trakų vyskupijos sufraganas, titulinis Anastasionopolio vyskupas generalinio vikaro teise 1815–1822 m. valdęs Vilniaus vyskupiją⁷² – vien šie Kundzičiaus biografijos faktai rodo, kad vyskupijos kanclerio pirmasis XIX a. raidos etapas pasižymi veiklaus ir ambicingo dvasininko tarnyste.

Ambicijų kilti bažnytinės karjeros laiptais turėjo ir Kundzičių pakeitęs Vincentas Mikuckis. Jis buvo paskirtas į kanclerius šios tarnystės atsisakius Kundzičiui ir pastarojo teikimu⁷³. Tad katedros kapitula 1813 m. galiausiai sulaukė, kad vyskupijos kancleriu tapo dvasininkas, kurį matyti šiose pareigose, spėtina, norėjo nuo pat pradžių. Paskyrimo metu Mikuckis buvo Benekainių parapijos klebonas, tačiau klausimų dėl beneficijų kumuliacijos tąkart nekilo (Kundzičius siūlydamas jo kandidatūrą deklaravo perduodantis ir Cudzeniškių parapiją). Įvykių seka perša prielaidą Mikuckį turėjus ne tik katedros kapitulos, bet ir savo pirmtako užtarimą. Antai trečio dešimtmečio pradžioje apsisprendęs atsisakyti oficiolo pareigų, Kundzičius, tikėtina, tarpininkavo, kad į šias pareigas būtų paskirtas Mikuckis⁷⁴. Kaip vyskupijos kancleris Mikuckis tęsė savo pirmtako darbus negailėdamas laiko ir jėgų dvasininkijos turtinių interesų gynimui. Ar toks angažavimasis turėjo įtakos, ar būta kitų priežasčių, tačiau katedros kapitulos konfratrai, atrodo, jautė pareigą pasirūpinti Mikuckio bažnytine karjera. Pagrindo teigti Mikuckį stokojus karjeros ambicijų nėra, tačiau akivaizdu, kad pastangų siekdamas užimti įtakingesnę vietą vyskupijos hierarchinėse struktūrose jis nedėjo. XIX a. vyskupijos kanclerių bažnytinės karjeros kontekste Mikuckio atvejis išskirtinis tuo, kad nuo pat pradžių jį lydėjo stiprus katedros kapitulos konfratų palaikymas, kuris su metais tik augo. Antai 1825 m. balandžio 1 d. naktį mirus prelatui kustodui Ignotui Kontrimui, katedros kapitula tą pačią dieną susirinko į neeilinį posėdį tam, kad vieną iš narių įpareigotų laišku pranešti metropolitui apie prelato mirtį ir pridėti prašymą pasirūpinti, kad į atsilaisvinusią vietą būtų paskirtas Mikuckis⁷⁵. Tad visateisiu

⁷² Išsamiau apie Kundzičiaus bažnytinės karjeros peripetijas žr. Aldona Prašmantaitė, „Vilniaus vyskupijos sufraganatai XIX a.: raidos bruožai ir sufraganų kaip funkcinės aukštosios dvasininkijos grupės, charakteristikos metmenys“, in: *Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraštis*, Vilnius, 2017, t. 40, p. 67–112; Aldona Prašmantaitė, „Trakų sufraganato ir jo valdų istorijos bruožai“, in: *Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraštis*, Vilnius, 2018, t. 41, p. 114–126.

⁷³ Katedros kapitulos posėdžio protokolas, 1813-04-05, in: *LMAVB RS*, f. 43, b. 252, l. 11–13.

⁷⁴ Katedros kapitulos posėdžio protokolas, 1822-07-04, in: *LMAVB RS*, f. 43, b. 261, l. 38.

⁷⁵ Katedros kapitulos posėdžio protokolas, 1825-04-01, in: *LMAVB RS*, f. 43, b. 261, p. 411.

katedros kapitulos nariu kanauninku nebuvęs Mikuckis juo tapo prelado statusu. Mikuckį turėjęs autoritetą konfratrų tarpe liudija ir ta aplinkybė, kad 1826 m. gruodžio mėn. pradžioje mirus vyskupiją valdžiusiam metropolitui Sestšencevičiui, katedros kapitula vyskupijos valdymą patikėjo Mikuckiui⁷⁶. Jis vyskupiją administravo iki 1828 m. pavasario, kai paaiškėjo, kad tų metų balandžio mėn. imperatoriaus įsaku ne Mikuckis, o kanauninkas Andrius Benediktas Klungevičius yra nominuotas Vilniaus sufraganu ir kartu – vyskupijos administratoriumi⁷⁷. Klungevičiaus paskyrimas buvo gana netikėtas. Katedros kapitulai neliko nieko kita, kaip pasveikinti vyskupijos valdymą perėmusį savo konfratrą. Ar imperijos valdžios kabinetuose tąkart buvo svarstyta Mikuckio kandidatūra, neaišku⁷⁸. Po Povilo Ksavero Bžostovskio mirties 1827 m. lapkričio mėn. katedros kapituloje atsilaisvinus prelatūrai arkidiakonijai, ji buvo paskirta Mikuckiui. Tiesa, ne iš karto – daugiau nei metus laiko pareigybė buvo neužimta. Vyskupijos liturginio kalendoriaus-žinyno 1830 metams duomenimis Mikuckis buvo katedros kapitulos prelatas arkidiakonas⁷⁹. Tikėtina, kad 1829 m. viduryje ar vėliausiai jų pabaigoje jis buvo instaliuotas į šią pareigybę. Kodėl ne iš karto jai atsilaisvinus, lieka atviras klausimas. Neatmestina, kad tai kažkaip galėjo būti susiję su tuomet vykusiais personaliniais pokyčiais vyskupijos valdymo struktūrose.

Išvados. XIX a. penkto dešimtmečio pradžioje imperijos valdžios iniciatyva vykdytos Katalikų Bažnyčios žemės valdų sekuliarizacijos kontekste vyskupijos kancleris neteko pajamų šaltiniu buvusių fundacija skirtų valdų. Sekuliarizacijos proceso pasekmėje buvo sukurtas imperijos valdžios inicijuotas katalikų dvasininkijos materialinio aprūpinimo modelis, kurio esmė buvo etatinis apmokėjimas iš imperijos išdo.

Vyskupijos kanclerio pareigybė nebuvo priskirta etatinių kategorijai. Dabartiniame temos tyrimo etape turimų duomenų nepakanka argu-

⁷⁶ Katedros kapitulos posėdžio protokolas, 1826-12-11, in: *LMAVB RS*, f. 43, b. 262, l. 10.

⁷⁷ Katedros kapitulos posėdžio protokolas, 1828-05-11, in: *LMAVB RS*, f. 43, b. 263, l. 178v–183v.

⁷⁸ Plačiau apie vyskupijos administratoriaus aplinkybes žr. Aldona Prašmantaitė, „Vilniaus vyskupijos ganytojo sosto link: vyskupo Andriaus Benedikto Klungevičiaus bažnytinės karjeros pakopos“, in: *Lietuvos istorijos metraštis 2016-2*, Vilnius, 2017, p. 141–168.

⁷⁹ 1829 m. vyskupijos liturginio kalendoriaus-žinyno duomenimis prelado arkidiakono pareigybė yra neužimta. Pradedant 1830 m., prelatu arkidiakonu nurodomas Mikuckis (*Directorium 1829–1853*).

mentuotai atsakyti į klausimą, kodėl nuspręsta, kad vyskupijos kanclerio pareigybė nebuvo verta etato. Tuometis vyskupijos kancleris Juozapas Krukovskis iš pareigų nebuvo nušalintas. Tikėtina, Krukovskiui iki mirties už kanclerio tarnystę iš imperijos išdo mokėtą metinį atlyginimą išrūpino vyskupijos hierarchai.

Vyskupijos kanclerio pareigybės raida nutrūksta XIX a. šešto-septinto dešimtmečių sandūroje. Į šias pareigas po Krukovskio mirties paskirtam ir porą metų jas ėjusiam Kazimierui Močiulskiui atlygis už kanclerio tarnystę nebuvo mokamas. Atlikta analizė leidžia konstatuoti priežastinį ryšį tarp materialinio pareigybės pagrindo bei jos išnykimo ir patvirtina tyrimo pradžioje suformuluotą hipotezę.

Tarp XIX a. dvasininkijos vyskupijos kanclerio pareigybė buvo patraukli. 1798–1863 m. kancleriais įvairiu laiku buvo penki vyskupijos dvasininkai. Tyrimas atskleidė šios pareigybės siekusių dvasininkų motyvų įvairovę. Pareigybė vertinta ir kaip galimybė kilti bažnytinės karjeros laiptais (Tadas Kundzičius, Vincentas Mikuckis, neatmestinas ir Močiulskis), ir kaip atpildas už nuopelnus (Jonas Nedzvieckis, iš dalies Krukovskis). Trys šiuo laikotarpiu kancleriais buvę dvasininkai (Krukovskis, Kundzičius, Nedzvieckis) buvo išėję vienuolinę formaciją. Vienas iš ryškesnių šios grupės kolektyvinio portreto bruožų – išsilavinimas. Keturi iš jų (išskyrus Močiulskį) turėjo teologijos ar kanonų teisės daktaro laipsnius. Paskyrimo į pareigybę metu du iš jų (Kundzičius, Nedzvieckis) dirbo akademinį darbą, kurį tęsė ir tapę vyskupijos kancleriais.

XIX a. vyskupijos kancleris turėjo pareigą rūpintis vyskupijos institucijų veiklos dokumentais, saugotais vyskupijos ir katedros kapitulos (po 1834 m.) archyvuose. Tiek vyskupijos kaip institucijos, tiek katedros kapitulos dokumentacija nagrinėtu laikotarpiu nebuvo deramai tvarkoma (spragos saugotinų dokumentų masyve, informacinių rodyklių stoka, etc.). Pareigybės fundacijos aktu vyskupijos kancleriui deleguota visų katedros narių ir vyskupo fundacijų bei turimų privilegijų vykdymo priežiūros pareiga nagrinėtu laikotarpiu galiojo. Vyskupijos kancleris buvo aktyvus vyskupijos dvasininkų turtinių interesų gynėjas (parengdavo teismo procesui reikalingų dokumentų išrašus, neretai pats juose dalyvaudavo).

Vyskupijos kanclerio pareigybė nagrinėtu laikotarpiu buvo įtraukta į katedros kapitulos prelatų ir kanauninkų pareigybių registrą. Rašyta po kanonijų, nurodant tais metais ją užimančio dvasininko pavardę. Vyskupijos kanclerio dalyvavimas katedros kapitulos posėdžiuose šiame raidos etape neužfiksuotas. Pagrindo teigti, kad kuris nors iš jų prisiekė katedros

kapitulos statutu įteisinta priesaika, taip pat nėra. Visateisio katedros kapitulos nario statuso analizuotu laikotarpiu vyskupijos kancleris neturėjo ir šiai hierarchinės dvasininkijos korporacijai nepriklausė

Lentelė. Vilniaus vyskupijos kancleriai 1796/1798–1862 m.

Eil. Nr.	Asmenvardis ir jo vyraujanti forma šaltiniuose	Gyvenimo datos	Tarnystės kancleriu metai	Tarnystės trukmė metais	Statusas/pareigos bažnytinėse struktūrose skyrimo į kanclerius metu
1	Krukovskis Juozapas (Krukowski Józef)	~1773–1862	1833/1834–1862	29/28	Pijorų ordino provincijolas
2	Kundzičius Tadas (Kundzicz Tadeusz)	1747–1829	1796/1798–1813	17/15	Livonijos vyskupijos katedros kanauninkas
3	Mikuckis Vincentas (Mikucki Wincenty)	1763–1753	1813–1825	12	Vilniaus m. dekanato dekanas, Benekainių klebonas, vyskupijos kanclerio laikinasis koadjutorius
4	Močiulskis Kazimieras (Moczulski Kazimierz)	~1830–1864	1862–1863	2	Vilniaus vyskupijos katedros vikaras, koplyčios Savičiaus ligoninėje kapelionas, katedros kapitulos sekretorius
5	Nedzvieckis Jonas (Niedzwiecki Joannes, Niedźwiecki Jan)	1753–1832	1825–1832	7	Vilniaus vyskupijos seminarijos rektorius, Bresto kolegijos kapitulos kanauninkas

Lentelė sudaryta remiantis vyskupijos katedros kapitulos posėdžių protokolų ir vyskupijos liturginių kalendorių-žinytų duomenimis. Tikslinant Jano Niedzvieckio gyvenimo datas remtasi: *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės vienuoliai katalikai: Biogramų sąvadas*, parengė Martynas Jakulis, Liudas Jovaiša, Karolis Tumelis, Rafał Witkowski, in: http://monasch.nazwa.pl/mw19-lt/index.php?title=Niedźwiecki_Niedzwiecki_Joannes_CM. Pagal vyskupijos liturginiuose kalendoriuose pateikiamą informaciją Nedzvieckis gimė apie 1755 m.; 1832 m. kalendoriuje nurodyta jį esant 77 m. amžiaus (*Directorium 1832*, puslapiu nenumėruoti).

AN OUTLINE OF THE EVOLUTION OF THE OFFICE
OF THE CHANCELLOR OF VILNIUS DIOCESE
IN THE NINETEENTH CENTURY

Summary

In the nineteenth century, a diocesan chancellor's duty was to take care of the documents resulting from the activities of diocesan institutions that used to be stored in the archives of a cathedral chapter and the diocese. The seventeenth-century foundation act of the office, according to which the chancellor was delegated the supervision of the execution of all the foundations and privileges of the members of the cathedral and the bishop remained in force during the period in question. The diocesan chancellor was an active defender of the property interests of the clergy of the diocese (he prepared excerpts of the documents necessary for court proceedings and often participated in the proceedings in person).

In the nineteenth century, as in the time of the Republic of the Two Nations, the right of decision on the appointment of a clergyman as diocesan chancellor belonged to the bishop and the cathedral chapter. The position was included in the list of the offices of the cathedral chapter and the name of the clergyman occupying it was written after that of the canons. The diocesan chancellor did not have the status of a full member of the cathedral chapter. He did not attend meetings of the cathedral chapter during the period in question.

The office of the diocesan chancellor was attractive among the nineteenth-century clergy. At different times between 1798 and 1863, five diocesan clergymen held the office of the chancellor. This position was seen both as an opportunity for advancement in the Church and as a reward for merit. One of the more distinctive features of the collective portrait of this group is education. The absolute majority of them (four out of five) had degrees in theology or canon law. Some (two out of five) were engaged in academic work, which they continued after becoming diocesan chancellors.

The evolution of the office of the diocesan chancellor was interrupted at the turn of the 1860s. In the context of the secularisation of the land holdings of the Catholic Church initiated by the imperial government in the early 1840s, the diocesan chancellor loses the holdings of the foundation that used to be his source of income. The secularisation process resulted in the development of a model of material provision for the Catholic clergy initiated by the imperial authorities. The model is based on full-time pay from the imperial treasury. The office of the diocesan chancellor was not included in the list of paid positions. The conducted analysis leads to the conclusion that there was a causal link between the material basis of the position and its disappearance.